

Зарубіжні науковці явище «втома від співчуття» у представників допомагаючих професій розглядають крізь призму співчуття: ті, хто допомагають, повинні мати можливість співчувати й співпереживати, тим самим зменшуючи страждання інших. Проте тривалі та неконтрольовані прояви емпатії для лікарів, психологів та інших соціономічних працівників і така виснажлива допомога іншим призводить до втоми від співчуття [4, с. 112-123].

У психологів втома від співчуття часто виникає як наслідок відсутності бар'єрів між собою і клієнтом. Переживання емоцій клієнтів після терапевтичних сесій і нездатність розмежовувати власне життя та роботу в силу емоційного вигорання призводить до втрати власних емоційних ресурсів і втоми від співчуття [2].

Втому від співчуття у контексті роботи рятувальників описують Zaidi, Yaqoob, Saeed, які дійшли висновку, що рятувальники одні з перших взаємодіють з постраждалими і в той же час самі перебувають у небезпеці. Такі складні ситуації, які часто шокують самих рятувальників, залишають травматичний слід. Також постійна жертвність, щоб врятувати когось ціною власного життя, переживання постійного стресу й хронічний контакт із травмами нівелюють задоволення від роботи і є причинами виникнення втоми від співчуття [6, с. 314-318].

Висновки. Аналіз сучасних досліджень особливостей виникнення «втоми від співчуття» у представників допомагаючих професій дозволяє припустити, що складні умови роботи, надмірна емпатія, професійний стрес і ризики емоційного вигорання є чинниками її виникнення.

Список використаної літератури

1. Гвоздй С. (2016). Підготовка майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей до безпеки життя і професійної діяльності: зміст і методика. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр, 43-49.
2. Кісарчук З., & Омельченко Я. (2017). Особливості стосунків «психотерапевт – клієнт» у сучасному соціокультурному середовищі: монографія за ред. Кісарчук З., 225 с.
3. Підгурська, М., & Пиріг, П. (2020). Взаємозбагачення змісту і сутнісного наповнення соціономічних професій. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*, 461-463.
4. Laura Galiana, Noem? Sans?, Inmaculada Mu?oz-Mart?nez, Gabriel Vidal-Blanco, Amparo Oliver, Philip J. Larkin (2022) Palliative Care Professionals' Inner Life: Exploring the Mediating Role of Self-Compassion in the Prediction of Compassion Satisfaction, Compassion Fatigue, Burnout and Wellbeing, *Journal of Pain and Symptom Management*, Volume 63, Issue 1, 112-123, ISSN 0885-3924, <https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2021.07.004>.
5. Robertson S., Olanloye E., Hon Y., England A., McNair H., Cruickshank S. (2022). Are radiographers suffering from symptoms of compassion fatigue due to occupational stress: A systematic review, *Radiography*, Volume 28, Issue 3, 857-864, ISSN 1078-8174, <https://doi.org/10.1016/j.radi.2022.04.001>.
6. Zaidi, Yaqoob, N., Saeed H. (2017). Compassion satisfaction, secondary traumatic stress and burnout among rescuers. *J. Postgrad. Med. Inst*, 31, 314–318.

ВІКТОР ПЕНЬКО, кандидат філософських наук,
доцент, завідувач кафедри дисциплін загальної підготовки
КЗВО «Волинський медичний інститут»
iadrp2@ukr.net

СТУДЕНТОЦЕНТРИЗМ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

В останні десятиріччя певна частина людства, вичерпавши потенціальні можливості постіндустріальної цивілізації, розпочала перехід в наступну досконалішу інформаційну цивілізацію. Однією з суттєвих ознак цієї нової цивілізації є освоєння можливостей штучного

інтелекту. За допомогою штучного інтелекту люди отримують можливість швидше та ефективніше осмислювати та вирішувати різного роду практичні та теоретичні завдання, долаючи теоретичний та технологічний консерватизм. Наукові та технологічні традиції набувають відносного характеру. Останнє яскраво демонструє виробництво дронів для потреб війни. Актуальність кожної моделі таких дронів зберігається лише впродовж кількох місяців.

Найближчим часом ця мобільність повною мірою пошириться на економіку, політику, юриспруденцію, медицину, національну безпеку – фактично на всі галузі знання, особливо такі, які безпосереднім чином пов'язані з виробництвом товарів та послуг.

Така перспектива актуалізує проблему формування фахівця нового типу, представника нової цивілізації. Це мають бути ерудовані, творчі люди з гнучким, непересічним, нестандартним способом мислення; особистості, які чітко відрізняють в своїй свідомості колективний, історичний досвід від власних креативних ідей та можливостей. Фахівці, які керуються власноруч винайденими алгоритмами, особливими програми мислення з певних питань. У кінцевому результаті фахівці нового типу повинні поступатись штучному інтелекту лише в швидкості опрацювання варіантів усвідомленої людиною проблеми.

Отже, йдеться про фахівця нового типу, порівняно з індустріальною та постіндустріальною добою історії людства. В зв'язку із цим в сучасну Західну освіту повернулись теми «студентоцентризму» та «критичного мислення». Стосується це й України. Для усвідомлення суті цих тем слід заглянути у європейське минуле. Йдеться про становлення ідей гуманізму епохи Відродження, які після доби так званого Середньовіччя розцвіли в Західній Європі в рамках католицизму та протестантизму. В ті часи на заміну теоцентризму прийшов антропоцентризм – основа теорій гуманізму.

Філософські і релігійні вчення, які базувались на теорії геоцентризму, спирались на переконання щодо слабкості й навіть нікчемності пересічної людини перед Вищими силами, перед церквою, а далі, закономірно, – перед політичною та будь-якою офіційною владою. Вибудовувалась певна логічна послідовність: якщо істина належить виключно Вищим силам та її «представникам» на Землі, а не кожній пересічній людині, то останнім слід коритись «обраним», кожній їх дії та слову, які неодмінно несуть в собі істину. Теоретичний та практичний патерналізм, відповідно якому в рамках віросповідання, науки молодший за статусом має коритись усталеному авторитету. В освіті, навчальному процесі – учень, студент відносно вчителя, викладача має бути пасивною стороною, а тому повинен/повинна слухняно безапеляційно сприймати усе, що іде від їхніх наставників. Фактично йдеться про те, що завданням учнів та студентів є уподібнитись своїм вчителям.

Послідовники антропоцентризму наголошували на тому, що людина є Божим і найкращим серед інших Його творінь. Природна вищість людини визначається наявністю в неї свободи волі, яка, своєю чергою, регулюється здатністю людини самостійно мислити та індивідуально сприймати й трактувати об'єктивну дійсність. Це, своєю чергою, забезпечує за кожною людиною певний творчий потенціал. З точки зору антропоцентристів кожна людина потенційно є не лише об'єктом щодо інших людей та обставин, а й одночасно суб'єктом, тобто активною, а значить творчою стороною у відносинах та процесах.

Саме через свободу, творчість кожна людина здатна проявити свою індивідуальність в своєму та суспільному житті. Переважною стороною цього є те, що людина творча забезпечує суспільний розвиток, чого не може зробити абсолютна «копія» вчителя. Копія є повторенням наявного, яким би це наявне не було.

Творча суб'єктність людини, відповідно до теорій гуманізму, є природною можливістю кожної людини, але яку суспільство може або активувати, або законсервувати. Останнє у всі часи забезпечували релігійні, політичні, економічні, суспільні, правові, освітні, виховні теорії й практики, які виходять з теорії теоцентризму.

Антропоцентризм виходить із переконання, що розвиток будь-чого є процесом саморозвитку. Усе прогресує або деградує в певних предметних рамках, стосується це галактики, окремої планети чи конкретної людини. Деградація, занепад будь-якого природного явища спричиняються відсутністю внутрішнього потенціалу до саморозвитку,

тобто змін на протизагуг зовнішнім викликам цьому явищу. Людина, яка не здатна самостійно змінюватись до рівня протистояння зовнішнім для її сутності загрозам, стає суспільним аутсайдером або гине.

З часу становлення антропоцентризму людство не раз намагалось реалізувати його можливості в науці, освіті та релігії, створюючи центри вільної думки – університети та вдаючись до реформацій церкви. Проте кожного разу в цих суспільних сферах перемагали догматизм та патерналізм. І не завжди через політичні чи економічні причини. Причина поразки в природі самої людини та суспільства.

Отже, в людині, як і в кожному суспільстві, співіснують та протистоять один одному два природних алгоритми: прагнення до сталості, яке тримається на патерналізмі та догматизмі, і заперечення усталеного через усвідомлення його малоефективності. Науці відомо, що охоронцем та продовжувачем часу сталості є суспільство, яке зрікається своїх традицій лише тоді, коли в його складі формується критична маса інакомислячих або новомислячих людей.

До початку інформаційної цивілізації суспільство змінювалось природним еволюційним шляхом, терпляче чекаючи на критичну масу реформаторів. Новітня цивілізація пропонує свій варіант еволюції, яка є в рази динамічнішою та цілеспрямованішою. Якщо в попередніх цивілізаціях людство протистояло силам природи, то тепер воно мусить замислюватись над неминучістю протистояння засобам виробництва, вагомою складовою яких є штучний інтелект. Якщо в попередніх сторіччях людство могло без поспіху навчати три і більше поколінь управлінню одними і тими засобами виробництва, то тепер людині потрібно за три рази за життя переучуватись заради збереження контакту з оновленим або принципово новим виробничим засобом.

Перенавчання людини є результативним, якщо вона робить це не вимушено, а через усвідомлення цінності та мети навчання. В той же час, цінність та мету можна досягнути добровільно, володіючи критичним мисленням [1], [2]. Фактично, критичне мислення можна порівняти та в певних параметрах ототожнити з творчим мисленням. Загалом автори публікацій з питань критичного мислення визначають наступні ознаки цієї форми мислення людини: 1. Уважність та спостережливість; 2. Самоаналіз; 3. Логічне мислення; 4. Допитливість; 5. Впевненість в собі; 6. Інтелектуальна сміливість; 7. Щирість та неупередженість; 8. Стриманість у прийнятті рішення; 9. Віра в силу розуму; 10. Прагнення дошукатись істини.

З переліченого стає очевидним, що в основі критичного мислення лежать як психологічні, так і соціальні фактори, а тому від суспільства, точніше від його освітньої системи, залежать темпи опанування його членами властивостями критичного мислення. Для цього освіта повинна засвоїти адекватні критичному мисленню правила та критерії комунікування. Перш за все це стосується теми «Самоаналіз». Для викладача – це усвідомлення відповідності рівня своїх вмінь і знань завданням формування креативної особи. Для студента, учня – це вміння ставити перед собою цілі з самореалізації своїх природних можливостей. Мета для викладача та студента будується на основі загального уявлення особливостей інформаційної цивілізації.

Своєрідною основою самоаналізу є «Віра в силу розуму» та «Впевненість в собі» – психологічні необхідності вчителя і учня. Фактично стосується готовності вийти за межі відомого й звичного, подолання страху через критику з боку інших та можливі невдалі наслідки. З цього приводу є актуальною давньосхідна мудрість – «проблеми слід сприймати не як покарання, а як випробування». «Прагнення дошукатись істини» у добу інформаційної цивілізації є не ідеалом, а правилом життя, оскільки налаштовує людину на самостійний пошук виходу з будь-якої, здавалось б, тупикової ситуації. Одночасно це є і пошуком відповідей на запитання «Хто я є?», «В чому особливість моїх можливостей?». І навіть пошук відповіді на запитання «В чому полягає моя життєва місія?». Сучасна людина повинна перейматись більше питаннями своєї адекватності інформаційній цивілізації, аніж подібності своєму оточенню.